

ЮРИДИЧНА ХРОНІКА

Анна Цибуляк-Кустевич

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ
(за матеріалами II Міжнародної науково-практичної
конференції кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
та кафедри організації судових та правоохоронних органів
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Чернівці, 18–19 жовтня 2018 р.)

18–19 жовтня 2018 р. кафедрою процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича спільно з кафедрою організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого проведено II Міжнародну

© Анна Цибуляк-Кустевич, 2018

Спільне фото учасників конференції
“Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні”

науково-практичну конференцію “Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні”. Конференція відбувалася у Червоній залі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Співорганізатором конференції виступило Німецько-українське об’єднання юристів. Партнери конференції – Західний регіональний науковий центр Національної академії правових наук України (далі – НАПрН України); Проект Європейського Союзу “Право-Justice”; Українська демократична асоціація; інформаційний партнер – юридичний журнал “Право України”.

Метою конференції став пошук рішень з актуальних проблем реалізації судової реформи в Україні та обмін науковими результатами щодо: актуальних питань функціонування системи судоустрою та регламентації статусу суддів; перспектив розвитку судового права, судового конституціоналізму й інституту конституційної скарги в Україні; проблем застосування процесуального законодавства України; європейського досвіду організації судової влади (ідеї для України) та нових викликів інституту адвокатури й прокуратури в Україні.

У роботі конференції взяли участь представники провідних юридичних шкіл України (Києва, Одеси, Харкова, Львова), НАПрН України, Конституційного Суду України (далі – КСУ), Верховної Ради України, Міністерства юстиції України, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, судді, юристи, а також іноземні експерти з Німеччини, Польщі та Молдови. Загалом Червона зала наймальовничішого університету України зібрала понад 100 учасників (із 16 міст, чотирьох країн).

До початку роботи конференції учасникам презентовано Збірник матеріалів конференції “Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні”¹.

Офіційними мовами конференції були: українська, англійська, німецька та російська. Усі доповіді перекладалися у синхронному режимі.

На відкритті конференції прозвучали вітальні слова доктора фізико-математичних наук, професора, ректора Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Степана Мельничука; доктора юридичних наук, заступника Міністра юстиції України з питань виконавчої служби Світлани Глущенко; доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента НАПрН України, Голови Конституційного Суду України Станіслава Шевчука; доктора юридичних наук, професора, академіка НАПрН України, Президента НАПрН України Олександра Петришина; доктора юридичних наук, доцента, завідувача кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федькови-

¹ З його змістом можна ознайомитися за посиланням: <https://goo.gl/jLbaaa>.

Оксана Щербанюк, Степан Мельничук, Світлана Глущенко
(з вітальним словом до учасників конференції)

ча ОКСАНИ ЩЕРБАНИЮК; доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Лідії МОСКВИЧ; доктора права, голови Німецько-українського об'єднання юристів РАЙНЕРА БІРКЕ (м. Дюссельдорф, Німеччина); доктора права, судді Земельного суду міста Гамбурга Корнелії ВЬОЛЬК (м. Гамбург, Німеччина); адвоката, короткострокового експерта Проекту ЄС "Право-Justice" КАРСТЕНА МАНКЕ (м. Гамбург, Німеччина); доктора юридичних наук, професора, декана юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича ПЕТРА ПАЦУРКІВСЬКОГО.

У вітальному слові Голови КСУ СТАНІСЛАВА ШЕВЧУКА, зокрема, наголошено, що 2017 р. для України став вирішальним у реалізації судової реформи, завдяки якій відбулися зміни в системі судочинства, судоустрою та правових інститутів.

Запровадження інституту конституційної скарги стало важливою додатковою гарантією у механізмі захисту основних прав і свобод людини та громадянина. Адже на національному рівні саме конституційна скарга здатна захистити людину від свавілля держави.

З моменту запровадження інституту конституційної скарги (3 жовтня 2016 р.) до КСУ надійшла 991 скарга, з яких 685 було повернуто скажникам через невідповідність Закону України "Про Конституційний Суд України" за формою. Колегіями та сенатами було постановлено 223 ухвали про відмову у відкритті проваджень за конституційними скаргами, а по 23 скаргам сьогодні відкриті конституційні провадження. У 2018 р.

кількість конституційних скарг, що повертаються скаргникам на етапі попередньої перевірки Секретаріатом Суду, зменшилася на 18 %. Отже, стає очевидним, що особи, чиї конституційні права порушено, та їхні адвокати успішно опановують цей новий механізм захисту своїх прав.

Завдяки II Міжнародній науково-практичній конференції “Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні” кожен може долучитися до вирішення питань, без яких успішна реалізація судової реформи в Україні неможлива.

Актуальність та важливість проведення конференції з означеної тематики підкреслив і Президент НАПрН України, академік Олександр Петришин, зауваживши, що вона є свідченням розуміння учасниками та організаторами важливості й складності процесу удосконалення системи правосуддя України в контексті інтеграції до європейського співтовариства. На його думку, зміни, які відбуваються сьогодні в суспільно-політичному житті України, вимагають адекватного відображення та вироблення ефективного механізму регулювання суспільних відносин завдяки впровадженню здобутків юридичної освіти і науки в життя українського суспільства. Науковий форум є гарною нагодою осмислити та проаналізувати зміни й трансформації, що відбуваються в судовій системі України, адвокатурі та прокуратурі на сучасному етапі; окреслити стратегії міжнародного співробітництва у сфері судівництва; визначити нагальні проблеми та запропонувати шляхи їх подолання.

Важливим закликом до науковців як творців та ініціаторів змін до законодавства став виступ доктора юридичних наук, професора, академіка НАПрН України, постійного представника Верховної Ради України в КСУ Анатолія Селіванова (м. Київ, Україна). У своїй доповіді “Новітнє уявлення про адміністративну реформу права та управління в Україні: подолання кризових явищ” він звернувся до теорії пізнання права І. Канта, який намагався повернути увагу юристів саме до “живого права”, права у реальній дійсності.

Від учених-адміністративістів рідко можна отримати *ex tunc* (об’єктивно-телеологічне тлумачення), яке слід пов’язувати з інтерпретацією закону адміністративного права з урахуванням сучасних реалій, потреб суспільства. За відсутності такої наукової практики тлумачення забезпечує виявлення найбільш розумного (логістичного) в сучасних умовах смислу закону, змушує суддів адміністративної юстиції орієнтуватися на реалії правозастосування і таким чином повертати законодавцю розуміння норм закону з метою наблизити його до волі справжнього законодавця. Адже існує така гіпотеза, що інформація про волю і цілі законодавця лише посилює необхідність у суддів шукати відповіді не тільки

у наукових коментарях кодексів, окремих законів, а й тлумачити букву закону, що корегує її смисл. При цьому суддя не в змозі скасувати смисл закону, відійти від буквального значення його тексту.

Якщо звертатися до судової практики, в національній адміністративній юстиції недостатньо читати Кодекс адміністративного судочинства України, треба знати і вміти аналізувати акти судового тлумачення, які стають цінністю (джерелом) для наступної судової практики, оскільки лише читання відповідних норм кодексів не спроможне забезпечити навіть поверхове розуміння системи чинного правового регулювання в онтологічному вимірі сучасних реалій.

Насамкінець доповідач ще раз наголосив на важливості врахування при будь-якому правотворенні істинних потреб суспільства та закликав учасників конференції до активності в процесі донесення цих потреб до законодавця.

У руслі людиноцентристської теорії та доктрини природного права прозвучав і виступ доктора юридичних наук, професора, професора кафедри теорії та філософії права Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, Україна) Оксани Гришук на тему “Роль людської гідності у реформуванні судової системи України”. Вона наголосила, що охорона і захист людської гідності та прав і свобод людини є першочерговим завданням правової держави, зокрема в контексті реформування судової системи.

Розкривши основні елементи принципу гідності, необхідні для підтримання і здійснення людської гідності, доповідач узагальнила, що принцип гідності означає заборону переслідувань, дискримінації, заборони порушення фізичної недоторканності, заборони втручання в свободу думки та переконання (свободу від життя у страху), заборони примушувати до самообвинувачення.

КСУ своїм рішенням від 23 травня 2018 р. № 5-р/2018 вперше в сучасному праві України підкреслив подвійний характер людської гідності як права людини і як джерела прав людини (конституційної цінності).

Доктор юридичних наук, доцент, суддя господарського суду Чернівецької області (м. Чернівці, Україна) Андрій Бутирський у своїй доповіді “До питання про ефективність реформи судової системи в Україні” зауважив, що сьогодні судова реформа не завершена і назвати точні строки її закінчення не уявляється можливим.

Зіставивши цілі, які ставилися перед законопроектом, та їхню практичну реалізацію за час дії прийнятого у 2016 р. Закону України “Про судоустрій і статус суддів”, доповідач дійшов висновків, що до позитивних рис судової реформи слід віднести те, що вона має комплексний ха-

ракти, тобто реформування здійснюється за всіма напрямками, що так чи інакше впливають на здійснення правосуддя. Також позитивним є підвищення вікових і професійних цензів до кандидатів на посаду судді та запровадження конкурсного принципу призначення судді. Проте досі не вирішеними залишаються проблеми з незалежністю та недоторканістю суддів. Крім того, якомога швидшого вирішення потребує питання завершення процедури кваліфікаційного оцінювання суддів.

Неабиякий інтерес своєю креативністю та новаторством викликав виступ доктора юридичних наук, доцента, професора кафедри цивільного, господарського права та процесу Академії адвокатури України (м. Київ, Україна) Оксани Хотинської-Нор на тему “Судова система України в епоху покоління мілленіалів”.

Досить часто проблеми організації та ефективності судової системи в Україні аналізують як явище саме в собі, без урахування особливостей того соціального середовища, в якому ця система функціонує. Поза увагою залишаються характерні риси суспільства, тип якого відповідає певному історичному часу розвитку, та яке є першоджерелом судової влади в державі.

Сьогодні світ змінюють мілленіали (покоління Y) – люди, які народилися після 1981 р., характерні риси яких дають змогу соціологам, демографам, філософам, політологам, журналістам говорити про цілковито нове покоління з геть іншими уявленнями про світ і себе у ньому.

Розкривши основні риси мілленіалів, автор зазначила, що їхня робота на посаді судді трансформує судову систему зсередини.

Судді *нової генерації a priori* володіють навиками роботи з інформаційними ресурсами та технологіями, що оптимізує процес прийняття рішень, надаючи йому динамічності та економічності; вони прагнуть самовдосконалення і відкриті до нових знань; мілленіали у судовій системі займають активну позицію у питаннях обстоювання як власних інтересів, так і інтересів суддівської корпорації; відсутність кумирів, як характерна риса цього покоління, робить їх незалежними у судженнях та вільними у висловлюванні думок; вони активно позиціонують себе в інформаційному просторі, обмінюючись інформацією, зокрема й у соціальних мережах, презентуючи судову систему широкому загалу тощо.

Утім, оптимізму щодо впливу мілленіалів на розвиток судової системи перешкоджає не менше факторів, аніж тих, що ми навели вище. Крім кризових явищ у суспільстві, державі, її політиці та економіці, вагомим є той факт, що традиційною поки що для судової системи є корпоративна культура, сформована попередніми поколіннями, потрапляючи в яку

Анна Цибуляк-Кустевич

мілленіали змушені пристосовуватися, долаючи бюрократичні процедури прийняття рішень та вирішуючи психологічний конфлікт поколінь.

Серед доповідачів із питань перспектив розвитку судового конституціоналізму та проблем імплементації інституту конституційної скарги виступили доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, Україна) ОКСАНА ЩЕРБАНЮК (“Право на конституційну скаргу як невід’ємна складова судово-правової реформи”) та доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна) ЛІДІЯ МОСКВИЧ “Статус Конституційного Суду в контексті конституційної реформи 2016 р.”.

Зокрема, Л. Москвич звернула увагу на те, що нова редакція конституційних норм породила нову хвилю наукових дискусій з приводу статусу КСУ. За звичайних обставин наукові дискусії є позитивним рушійним механізмом розвитку практики та правової системи, але у цьому випадку було закладено вибуховий механізм, здатний поставити під сумнів забезпеченість режиму правової держави. До прикладу, вже у своїй Постанові від 14 березня 2018 р. Велика Палата Верховного Суду назвала КСУ органом “більшою мірою політичним, ніж судовим”, посилаючись на порядок формування КСУ та зміст його функцій. І хоча Велика Палата Верховного Суду однозначно не зазначила, що КСУ є політичним органом, так само як однозначно і не заперечила, що він є органом судової влади, однак зазначений акт яскраво демонструє неоднозначність розуміння правового статусу КСУ.

Грунтуючись на ст. 6 Конституції України, враховуючи обсяг компетенції КСУ, зміст повноважень цього органу, його правовий статус слід визначати як органу судової влади, наділеного виключною компетенцією конституційної юрисдикції. Такий підхід не суперечитиме Конституції України, оскільки там немає жодної норми, яка заперечила б віднесення КСУ до системи органів судової влади. По суті, змістом діяльності цього суду є юридичний спір (відповідність конституції актів політичних інститутів), а будь-який юридичний спір підпадає під юрисдикцію судів (ч. 3 ст. 129 Конституції України). Крім того, делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються (ч. 2 ст. 129 Конституції України). З цього випливає, по-перше, КСУ є саме судом у власному змісті інституту судової влади, по-друге, його юрисдикція (конституційна) має бути відмінною від юрисдикції (конституційної) інших органів. Враховуючи, що видів конституційної юрисдикції всього два –

www.pravoua.com.ua

судова та політична – правовий статус КСУ має визначатись як орган судової конституційної юрисдикції.

О. Щербанюк наголосила, що в ситуаціях порушення законами прав і свобод людини критерієм загального блага є “конституційна скарга”.

Специфіка цих конституційних судових правовідносин породжує у громадянина, за умови прийнятності та належності до юрисдикції КСУ, статус суб’єкта конституційних судових правовідносин із державою в особі Верховної Ради України. Єдиний орган законодавчої влади отримує статус відповідального суб’єкта, з яким повинен бути розглянутий спір у конституційному судочинстві. Конституційна скарга не тільки визначає напрям та розвиток конкретного процесу, в якому особа може реалізувати належні їй конституційні права, а й зобов’язує її виконувати обов’язки, враховуючи “правовий реалізм”, дотримуватись встановлених законом процедур конституційного судочинства. Право громадян на конституційну скаргу породжує процесуальну рівність учасників конституційного провадження та особливу роль КСУ, який здійснює вольовий зв’язок між учасниками процесу.

Державна влада в особі Верховної Ради України, яка прийняла закон, а також Президент України, який його підписав та оприлюднив, повинні перед КСУ відповідати за його конституційність, соціальну прийнятність у суспільному вимірі досягнення його мети. Пріоритет прав та свобод людини є найвищим критерієм для законодавця як регулятора суспільних відносин.

Таким чином, конституційна скарга громадян через реформу судової влади 2016 р. нарешті стала базовим елементом правового життя, підтвердженням пріоритету прав і свобод людини перед будь-яким законом, який їх обмежує, має примусити владу до самообмеження і врахування конституційних цінностей. Причому йдеться не тільки про новий підхід до формування правової культури, а й про нове суспільне усвідомлення законодавчої практики.

Значну увагу у межах тематики конференції приділено проблемам застосування процесуального законодавства України, адже дієвість та досконалість останнього, без сумніву, є однією з головних умов ефективності судової реформи.

Завідувач кафедри загальноправових дисциплін Інституту управління і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член правління Німецько-українського об’єднання юристів, доктор юридичних наук, професор (м. Київ, Україна) Борис Поляков розповів про останні новели законодавця, що спрямовані на вирішення проблеми зниження рівня стягнення кредитної заборгованості через процедуру

Анна Цибуляк-Кустевич

банкрутства в доповіді “Проблеми неповернення банківських кредитів в Україні”.

Висвітливши поняття, умови, переваги, недоліки та порядок здійснення добровільної фінансової реструктуризації, доповідач навів твердження на користь того, що саме Закон України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” залишається сьогодні економічно та юридично вигідним не тільки кредиторам, а й боржникам.

Процедура банкрутства для боржників є більш привабливою формою врегулювання боргів, а тому господарюючі суб’єкти неохоче дають згоду на фінансову реструктуризацію. Процедура банкрутства дає змогу позбутися кредитної заборгованості з мінімальними економічними втратами і ось чому є популярною серед боржників.

Інакше кажучи, фінансова реструктуризація порівняно з процедурою банкрутства містить вкрай низькі стимули для участі в ній як для боржника, так і кредиторів. А відсутність чіткого зв’язку між цими процедурами є останнім аргументом на користь справи про банкрутство. Саме процедура банкрутства ставить остаточну крапку у вирішенні всієї заборгованості перед кредиторами, зокрема й щодо повернення банківських кредитів.

Майбутнє бачиться в удосконаленні правового регулювання добровільної фінансової реструктуризації з тим розрахунком, щоб це було економічно вигідно як банкам, боржнику, так і кредиторам.

Доктор юридичних наук, професор, залужений юрист України, завідувач кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури

www.pravoua.com.ua

Учасники конференції

Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна) Світлана Фурса, повертаючись до аналізу доповідей попередньої конференції, що відбулася у жовтні 2017 р. у Чернівцях, та з урахуванням власного практичного досвіду, під час свого виступу на тему “Спрощене позовне провадження в цивільному судочинстві: проблемні питання законодавчої регламентації і практики” зауважила, що вимоги нового Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) нині у судовій практиці не виконуються і навела на підтвердження яскравий приклад того, що вимога розумності строків, оптимізації процесу не дотримується.

Будь-якої відмінності між позовним загальним і спрощеним провадженням у судовій практиці не існує. Тому наші з вами доповіді, наукові доробки наштовхуються на реальну дійсність – банальну недисциплінованість реформованого, оновленого, але реального сучасного українського суду. Викривлення положень законодавства у цивільному судочинстві завжди називали судовою практикою, а фахівців, які наполягали на дотриманні вимог законодавства, – теоретиками, відірваними від практичної роботи.

Щодо строків розгляду судом справ, передбачених ч. 2 ст. 210 чинного ЦПК України: “Суд розглядає справу по суті протягом тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті”. Якщо ж довести буквальну редакцію цієї норми до безглуздя, то вийде, що суд одну справу розглядає по суті протягом 30 днів. Це викликає чимало запитань.

Далі, зупинившись на аналізі понятійного апарату, закладеного у ст. 19 ЦПК України, С. Фурса продемонструвала, що його загальний стан є недосконалим, а його неоднозначність дає змогу використовувати поняття з різною правовою метою і не завжди вона є правомірною.

Обґрунтовуючи недосконалість та суперечливість правового регулювання спрощеного провадження у чинному ЦПК України, доповідач застерегла, що не варто сприймати висловлені зауваження як відмітання ідеї спрощеного провадження, але коли на новоствореній платформі – спрощеному провадженні, яке не пройшло випробування часом, пропонується будувати усе цивільне судочинство і, при цьому, абсолютно відходити від традиційної моделі українського судочинства, то не важко передбачити, які негативні наслідки від таких нововведень можуть настати.

Припустивши, що український законодавець і надалі активно перейматиме зарубіжний досвід, С. Фурса зауважила, що слід виважено подивитися на те, як неконкретно виписані норми цивільного процесуального законодавства України і припинити запозичувати іноземний досвід без широкого публічного критичного обговорення з фахівцями. Інакше

Анна Цибуляк-Кустевич

будь-яка новація в нашій країні призводитиме до хаосу і народ просто перестане довіряти суддям, які будуть не здатні правильно сприйняти вимоги законодавства, і кожний суддя стане його застосовувати на власний розсуд.

Доктор юридичних наук, професор кафедри правового регулювання економіки Навчально-наукового інституту “Юридичний інститут ДВНЗ “Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана” (м. Київ, Україна) МАРИНА СТЕФАНЧУК у своєму виступі “Оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців щодо виконання судового рішення: колізія правової регламентації” зауважила, що очевидною є неузгодженість положень ч. 1 ст. 74 Закону України “Про виконавче провадження”, в частині визначення переліку суб’єктів права на оскарження та суду, до якого подається така скарга, з нормами процесуальних кодексів, які регламентують аналогічні правовідносини.

Стан такої правової невизначеності провокує ускладнення в реалізації заінтересованою особою права на ефективний засіб юридичного захисту.

Детально продемонструвавши неузгодженість означених норм, доповідач підсумувала, що напрям вирішення цих суперечностей повинен опосередковуватися складом правовідносин, що стали предметом колізії цих нормативно-правових актів.

З цього приводу слід зауважити, що спір між фізичною чи юридичною особою з державним виконавцем чи іншою посадовою особою органу державної виконавчої служби є публічно-правовим спором, вирішення якого є завданням адміністративного судочинства.

Вбачається за доцільне ч. 1 ст. 74 Закону України “Про виконавче провадження” викласти в редакції, за якою *рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до суду, у порядку, передбаченому процесуальним законом*. Така редакція дасть змогу усунути колізію процесуальних норм, а також наблизить правове регулювання відносин у сфері оскарження рішень, дій чи бездіяльності виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення до принципу правової визначеності як одного з елементів верховенства права.

Доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри юридичних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України (м. Маріуполь, Україна) Людмила Ніколенко свій виступ на тему “Типові та зразкові справи як новели сучасної судової реформи” розпочала з того, що в онов-

лених процесуальних кодексах законодавець запропонував уніфіковану процесуальну термінологію та уніфікований підхід до структури й змісту окремих правових інститутів.

Процесуальне законодавство отримало й нові інститути, які не були раніше апробовані в жодному з видів національного судочинства. Так, особливу увагу слід звернути на інститут розгляду типових і зразкових справ, що запроваджений тільки в адміністративному судочинстві. В останній час непоодинокими є ідеї додаткового поглиблення процесу уніфікації в частині зазначеного вище інституту стосовно господарського і цивільного процесуальних законів. Проаналізувавши недоліки нормативного закріплення інституту типових та зразкових справ у Кодексі адміністративного судочинства України, доповідач дійшла висновку, що з цією уніфікаційною тенденцією (у межах господарського процесуального закону) неможливо погодитися, та навела аргументи того, що включення в Господарський процесуальний кодекс України інститутів типової та зразкової справи може погіршити ситуацію вирішення господарських спорів.

Тому в процесі реформування всієї судової системи, процесуального законодавства неабиякий акцент повинен робитися саме на врахуванні спеціалізації при розгляді різних категорій спорів задля досягнення максимального захисту прав та інтересів управнених суб'єктів, а надмірне захоплення ідеями уніфікації може вкрай негативно позначитися на якості судового захисту суб'єктів господарювання.

Водночас реформування будь-якого законодавства та вдосконалення практики його застосування ніколи не обходиться без вивчення зарубіжного досвіду й запозичення передових практик, із врахуванням при цьому національних особливостей, традицій та потреб. Саме тому цінними в зазначеному аспекті стали виступи іноземних експертів.

Надзвичайно актуальною в світлі реформ у сфері судоустрою України була доповідь доктора права, голови Вищої ради магістратури Республіки Молдова (м. Кишинів, Республіка Молдова) Віктора Міку на тему "Проблеми, виявлені в результаті реалізації Закону про оптимізацію судової карти в республіці Молдова і методи їх вирішення". Науковець підтримав тезу попередніх доповідачів про те, що недопустимими є явища, коли закони приймаються без врахування істинних потреб суспільства та без належного експертного обговорення. Зокрема, було наголошено, що Пленум Вищої ради магістратури Молдови у своїх рішеннях двічі викладав зауваження та обґрунтовував поправки, з метою усунення розбіжностей у редакції цього проекту й запобігання виникненню перешкод у процесі здійснення правосуддя в Республіці Молдова; однак вони не були враховані при доопрацюванні проекту Закону.

Анна Цибуляк-Кустевич

Згідно з новою судовою картою Молдови (Закон від 21 квітня 2016 р. № 76) створено 15 нових судових інстанцій, ліквідовано Окружний комерційний суд і Військовий суд. Зміни не стосувалися чисельності суддів в країні, а лише кількості судів першої інстанції.

З метою підвищення ефективності процесу реорганізації судової системи реорганізація запланована в два етапи. Протягом першого етапу суди, утворені в результаті реорганізації, адміністративно зможуть мати кілька офісів. Другий етап реорганізації судової системи полягає в об'єднанні судових офісів, що передбачає скорочення кількості офісів для кожного суду до одного офісу.

Проаналізувавши результати оцінок, що стосуються впливу реорганізації і витрат-переваг злиття офісів судів, В. Міку окреслив низку проблем, що виникли в результаті реорганізації судових інстанцій та озвучив способи їх вирішення, що спрямовані на справедливий розподіл завдань між судовими інстанціями, ефективне використання державних коштів та створення умов для спеціалізації суддів. На його думку, одні недоліки можна буде усунути лише після об'єднання судових офісів, а інші – шляхом перегляду судової карти і нормативної бази.

Про німецький досвід організації окремих правових інститутів розповіли гості з Німеччини: доктор права, адвокат, Голова правління Українсько-німецької асоціації юристів (м. Дюссельдорф) РАЙНЕР БІРКЕ (“Німецький кримінально-процесуальний кодекс: основні положення та реформування”); доктор права, професор Бізнес-школи міста Вісбаден (м. Вісбаден) РАЙНЕР ВЕДДЕ (“Міжнародні економічні спори у судах Німеччини”); доктор права, суддя Земельного суду міста Гамбурга КОРНЕЛІЯ ВЬОЛЬК (“Огляд судочинства з цивільних справ у Німеччині”); доктор права, суддя апеляційного соціального суду міста Гамбурга АНДЕРС ЛЕОПОЛЬД (“Уповноважені із захисту особистих даних у судах”); адвокат (м. Гамбург) ВАЛЕРІЯ ВОЛЛЕЗЕН (“Виконання рішень судів України на території Німеччини”).

Доктор права, професор кафедри європейського права юридичного факультету Університету у Білостоці (м. Білосток, Республіка Польща) Мечислава Зданович у виступі на тему “Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів” проаналізувала міжнародне правове регулювання мирного вирішення спорів (методи вирішення міжнародних суперечок, сферу повноважень та завдання медіатора, завдання держави-посередника в суперечці, основні правила й переваги медіації) та розповіла про медіацію в Польщі. Щодо останнього питання зазначено, що у 2010 р. створено мериторичний осередок, що займається проблемою медіації в Міністерстві юстиції, та мережу координаторів з питань медіації. Нині

кількість координаторів становить понад 120 осіб (суддів, судових кураторів, медіаторів) у восьми апеляційних судах, всіх окружних судах, а також для шести округів – у районних судах.

Немає центрального регулювання вимог щодо медіаторів, тому існує велика кількість неурядових і корпоративних організацій, які відіграють важливу роль у просуванні медіації, а також у встановленні її внутрішніх стандартів. Ці організації формують свої власні норми у таких сферах: навчання, вимог, які висуваються до кандидатів, які бажають стати медіаторами, методів ведення медіації, етичних стандартів і позитивної професійної практики. Такі правила мають внутрішній характер і стосуються медіаторів, об'єднаних у цій організації.

Врегулювання спорів шляхом медіації допускається у багатьох галузях (цивільних, господарських, трудових, сімейних, кримінальних, судово-адміністративних справах та справах щодо неповнолітніх).

Нині найбільше медіація проводиться у кримінальних і цивільних справах. У 2011–2012 рр. дуже динамічно вона розвивалася у кримінальних і господарських справах.

У зв'язку з активними інтеграційними процесами, актуальним на шляху до формування в Україні громадянського суспільства є вивчення досвіду європейської громадянської ініціативи. Результати оцінки практичної ефективності цього інструменту озвучено доктором права, професором кафедри європейського права юридичного факультету Університету у Білостоці (м. Білосток, Республіка Польща) Анною Долива-Клепацькою в доповіді на тему “Європейська громадянська ініціатива як приклад інструменту демократичного впливу на легіслаційний процес”.

Європейська громадянська ініціатива впроваджена в право Європейського Союзу (далі – ЄС) з огляду на Лісабонську угоду (2007 р.) з метою збільшення впливу громадян ЄС на легіслаційний процес і зміцнення демократії в ЄС. Використання цієї можливості має сприяти підвищенню рівня участі громадян членів-держав цього утворення в політичному житті, а також створення свідомого громадянського суспільства.

Як слушно зазначається у юридичній літературі, дійсна роль цього нового інструменту, перш за все, залежатиме від ступеня мобілізації громадян ЄС, їхньої свідомості, а також бажання брати участь в європейських справах. Фінальна ефективність у цій сфері часто вимагає багаторічної участі чисельної та організованої групи громадян, яка має необхідну логістичну й фінансову підтримку.

Реальним викликом для організаторів ініціативи є саме ініціювання міжнародного діалогу з питання, яке сприймається як істотне для біль-

Анна Цибуляк-Кустевич

пості громадян ЄС. Важливим є вибір предмета ініціативи – шанси на успіх має тільки “серйозна ідея” універсального характеру.

З 1 квітня 2012 р. було представлено близько 70 ініціатив. У 21 із них було відмовлено в реєстрації, оскільки вони не підпадають під компетенцію Комісії, а 14 були відкликані організаторами. Нині вісім зареєстрованих ініціатив перебувають на етапі збору заяв про підтримку і тільки п’ять – отримали необхідну кількість підписів. У науковій літературі все-таки з’являються правильні зауваження щодо “недосконалості” прийнятих рішень. Зокрема, вони стосуються того, що Комісія не зобов’язана автоматично почати роботу над підготовкою легіслаційної пропозиції в ситуації, якщо встановить, що предмет громадської ініціативи перебуває у межах її компетенції.

Не залишилися поза увагою учасників конференції нові виклики інституту адвокатури в Україні. Адже, як слушно зауважила доктор юридичних наук, завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету “Одеська юридична академія”, адвокат, секретар дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури (м. Одеса, Україна) НАНА БАКАЯНОВА, – неможливо здійснити реформу судоустрою, судочинства, залишивши осторонь суміжні правові інститути. У своїй доповіді “Виклики та проблеми реформи адвокатури в Україні” вона нагадала, що чинний Закон України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” прийнято відповідно до Спільного Висновку Європейської комісії “За демократію через право” (Венеціанська Комісія) та Дирекції з питань правосуддя та людської гідності в складі Генеральної Дирекції з прав людини та верховенства права Ради Європи, прийнятого Венеціанською Комісією на 88-й Пленарній сесії 14–15 жовтня 2011 р. Таким чином, реформа є необхідною, проте оновлення законодавства не означає відкидання здобутків юридичної спільноти, яка тривалий час опікується реформуванням адвокатури, спираючись на історичний досвід діяльності української адвокатури та досвід європейських колег.

Намагаючись дати об’єктивну оцінку потребам суспільства у сфері професійної правничої допомоги, доповідач звернула увагу на проблеми, які існують в адвокатурі: ускладнення доступу громадян та юридичних осіб саме до правничої допомоги та правосуддя; ускладнений доступ до професії внаслідок стрімкого підвищення попиту на отримання статусу адвоката у юрисконсультів приватних підприємств, господарських товариств, працівників юридичних служб державних органів та органів місцевого самоврядування і водночас тривалий період очікування на складення кваліфікаційного іспиту у кваліфікаційно-дисциплінарних комісіях адвокатури; доцільність удосконалення системи органів адво-

катського самоврядування із застосуванням такого підходу, який увібрав би в себе як елементи централізму, так і децентралізації.

З метою формування ефективної концепції нового законодавства точка зору адвокатської спільноти має бути почута законодавцем, адже майбутні умови здійснення адвокатської діяльності прямо пов'язані із запровадженням запропонованих змін.

Доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна) Тетяна Вільчик у виступі на тему “Комунікація суддів та адвокатів: міжнародні стандарти та практика України” зазначила, що за своєю конституційною природою і соціально-правовим змістом інститут адвокатури перебуває у тісному взаємозв'язку з інститутом судової влади. Це викликає необхідність дослідження нових форм комунікації між адвокатурою та судом, принципів такої взаємодії, зокрема й з урахуванням міжнародних стандартів та європейського досвіду.

На основі аналізу Висновків Консультативної ради європейських суддів, Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи, Постанов Верховного Суду та національної судової практики доповідач зауважила, що для побудови конструктивних відносин між адвокатами та суддями слід враховувати відповідну практику Європейського суду з прав людини, зокрема у справах: *The Sunday Times – United Kingdom* (1979 р.); *Čeferin v. Slovenia* (2018 р.) тощо.

Можливість існування широкого трактування поняття “неповага до суду” і закріплення суворих санкцій за діяння, в яких виражається така неповага, можливо тільки в тому випадку, коли принципи законності і верховенства права, рівності й незалежності учасників процесу не будуть декларативними, а їх дотримуватимуться всі учасники процесу, зокрема й судді.

Проаналізовано національну судову практику в справах про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 185³ Кодексу України про адміністративні правопорушення, щодо адвокатів (за період з 2016 по 2018 рр.) та зауважено, серед іншого, що іноді судді притягують адвокатів до адміністративної відповідальності за неповагу до суду без законних на те підстав.

Доповідач завершила свій виступ висновком про необхідність законодавчого закріплення норм, які забезпечили б належний баланс між потребою дотримуватися шанобливого ставлення до авторитету судової влади і необхідністю адвоката в межах своїх повноважень виконувати обов'язки захисника (представника) у справі. Необхідність дотримання

Анна Цибуляк-Кустевич

зазначеного балансу між усіма учасниками провадження, зокрема й суддями, повинна розглядатись як одна з основних умов належного здійснення правосуддя.

Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна) ОЛЕКСАНДР ШАНДУЛА у доповіді “Короткий аналіз забезпечення права особи на безоплатну правову допомогу в Україні та Республіці Казахстан” (здійснений за критеріями – термінології, обсягу (повне або часткове) та джерел (державний та (або) місцевий бюджети) фінансування, видів гарантованої державою юридичної (правничої) допомоги), підсумував, що в обох державах продовжується формування системи безоплатної юридичної допомоги. В Україні передбачено більш складну і структуровану систему надання безоплатної правничої допомоги залежно від її видів і суб’єктів надання. Водночас у Республіці Казахстан надання гарантованої державою юридичної допомоги включається до набору мінімальних соціальних стандартів, які гарантуються державою. Її система є більш простою і забезпечується за активної участі колегій адвокатів.

Визначною подією для колективу кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича стало завершення процесу укладення Меморандуму про взаєморозуміння між кафедрою процесуального права (правонаступником кафедри правосуддя) Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та Німецько-українським об’єднанням юристів. Меморандум підписали завідувач кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича ОКСАНА ЩЕРБАНЮК та голова Німецько-українського об’єднання юристів РАЙНЕР БІРКЕ. Переконані, що підписання Меморандуму сприятиме інтеграції в Європейський освітній простір професорсько-викладацького складу кафедри та розширить освітні можливості для студентів юридичного факультету.

Щиро дякуємо усім партнерам та учасникам конференції за внесок у проведення такого знакового та масштабного дійства й інтерес до роботи конференції! Дуже приємно, що різноманітні аспекти судової реформи України стали предметом активного обговорення і жвавих дискусій провідних українських і зарубіжних теоретиків та практиків. Одногосними учасниками були в одному: питання судової реформи в Україні залишаються актуальними й нині, а подібні наукові заходи та наукові рішення нагальних проблем розбудови правової держави повинні відображатися у спільних рекомендаціях та бути адресованими органам й особам, які в силах втілити їх у практичну площину.

www.pravoua.com.ua